

پرش ها و پانچ ها

پایگاه اطلاع رسانی دفتر منصوبه اشعری خراسانی حفظه الله تعالی

موضوع:

احکام؛ شیر دادن، حضانت و تربیت کودکان

بسم الله الرحمن الرحيم

پرسش

نویسنده: فرهاد گلستان

اجبار چه نقشی در تربیت فرزند دارد؟ روشن تر آن که حد اجبار ناشی از توبیخ فرزند کم سن یا فرزند در آستانه بلوغ برای انجام تکالیف شرعی (مانند نماز و حجاب) بعد از این که توضیح و تشویق بی فایده یا کم فایده بوده، چیست؟ اجبار در کوتاه مدت، به دلیل نیاز شدید فرزند به توجه پدر و مادر، می تواند مؤثر باشد، ولی آیا ممکن است در درازمدت، بعد از کم شدن شدت نیاز، پاسخ عکس بدهد، به گونه ای که تأثیر مثبت اولیه را از بین ببرد؟ اگر چنین خطری وجود دارد، برای رفع آن چه می توان کرد و آیا این خطر آن قدر جدی است که اجتناب از اجبار را لازم کند؟ آیا وظیفه والدین آن نیست که با کنار گذاشتن اجبار، صرفاً کودک در آستانه بلوغ را با تکالیف شرعی اش آشنا کنند و عمل یا عدم عمل به آن را به خودش واگذار کنند، با این توجیه که اجبار کار درستی نیست؟

پیش پیش از راهنمایی شما سپاسگزاری می کنم.

پاسخ

تاریخ: ۱۴۰۳/۷/۷

لطفاً به نکات زیر توجه فرمایید:

۱. اجبار کودک به کاری که مصلحت اوست، برای پدر و مادرش جایز است؛ چراکه او انسانی مستقل محسوب نمی شود، بلکه جزئی از پدر و مادرش محسوب می شود تا آن گاه که بالغ شود و با این وصف، تصمیم آن دو برای او، هرگاه در راستای مصلحتش باشد، به منزله تصمیم آن دو برای خودشان است که اشکالی ندارد. به علاوه، کودک قادر به تشخیص مصلحت خود نیست و با این وصف، وا گذاشتن او به اختیار خودش، قرار دادن او در معرض هلاکت است

که با لطف و حکمت خداوند منافات دارد و تبعاً جایز نیست. از این رو، بر پدر و مادر واجب است که کودک را به کاری که برایش ضروری است مجبور کنند و روشن است که ضروری‌ترین کار برایش، فرا گرفتن و انس گرفتن با کاری است که بعد از بلوغ مکلف به انجام آن خواهد بود، مانند نماز و روزه؛ چراکه اگر قبل از بلوغ، آن را فرا نگرفته و با آن مأنوس نشده باشد، انجام آن بعد از بلوغ برایش بسیار دشوار خواهد بود و اگر بعد از بلوغ آن را انجام ندهد، گرفتار آتش خواهد شد، در حالی که خداوند فرموده است: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾؛ «ای کسانی که ایمان آوردید! خودتان و خانواده‌ی‌تان را از آتش باز دارید».

۲. منظور از اجبار کودک به کاری که مصلحت اوست، تنبیه او برای انجام آن است که در چهار مرحله صورت می‌گیرد: یکم توبیخ او با گفتار سخت به خاطر ترک کار، دوم قهر کردن با او به معنای سخن نگفتن با او تا زمانی که کار را انجام دهد، سوم محروم کردن او از چیزی که دوست می‌دارد تا زمانی که کار را انجام دهد و چهارم زدن او در صورت عدم انجام کار به نحوی که باعث زخم یا شکستگی یا کبودی نشود.

۳. اجبار کودک، تنها بعد از «تعلیم» و «تشویق» او جایز است؛ چراکه قبل از آن، عادلانه و حکیمانه نیست. بنابراین، پدر و مادر باید نخست کاری که مصلحت کودک است را به او تعلیم دهند؛ به این معنا که او را با زبانی که برایش قابل فهم است، با چگونگی و فواید آن آشنا کنند و سپس به انجام آن تشویق نمایند؛ به این معنا که او را به خاطر انجام آن تحسین کنند و جایزه دهند. به عنوان مثال، می‌توانند به کودک بگویند که خداوند بابت هر روزی که پنج نمازش را در آن بگذارد، به او پولی خواهد داد تا با آن برای خود خوراکی بخرد. پس چون کودک پنج نماز خود را گزارد، مخفیانه پولی را در جانماز یا زیر بالش یا داخل لباس یا بین اسباب بازی او قرار دهند تا آن را پیدا کند. پس چون آن را پیدا کرد به او بگویند: این جایزه‌ی خداوند به توست برای آنکه همه‌ی نمازهایت را گزاردی. پس چون کودک بزرگ‌تر و عاقل‌تر شد به او بگویند: خداوند به کسی که همه‌ی نمازهایش را می‌گذارد و پولی بابتش نمی‌گیرد، جایزه‌ی بزرگ‌تری در بهشت خواهد داد؛ مثلاً قصری از شکلات و شیرینی، یا هر چیز دیگری که دوست داشته باشد. به همین خاطر، می‌بینی که ما پولی بابت نمازهایمان از خداوند نمی‌گیریم؛ چون می‌خواهیم که به ما جایزه‌ی بزرگ‌تری در بهشت دهد. آیا تو هم می‌خواهی که مثل ما جایزه‌ی بزرگ‌تری در بهشت داشته باشی؟ پس اگر گفت که می‌خواهد، می‌توانند قرار دادن پول را قطع و هر از چند گاهی به او یادآوری کنند

که خداوند بابت نمازهایشان به آن‌ها جایزه‌ی بزرگ‌تری در بهشت خواهد داد و اگر گفت که نمی‌خواهد، می‌توانند قرار دادن پول را ادامه دهند، تا وقتی که برتری جایزه‌ی بهشتی را درک کند. البته در صورت صلاحدید، می‌توانند این کار را با چیزی غیر از پول انجام دهند. این نمونه‌ای از تشویق کودک برای گزاردن نماز است که علامه منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی به یکی از یاران خود تعلیم فرمود و او از آن نتیجه گرفت.

۴. در روایتی از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آمده است: «مُرُوا صِبْيَانَكُمْ بِالصَّلَاةِ إِذَا بَلَغُوا سَبْعًا، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا إِذَا بَلَغُوا عَشْرًا»؛ «کودکان خود را از هفت‌سالگی به نماز امر کنید و از ده‌سالگی به خاطر آن تنبیه کنید» و در روایتی از اهل بیت آمده است: «إِنَّا نَأْمُرُ صِبْيَانَنَا بِالصَّلَاةِ إِذَا كَانُوا بَنِي خَمْسٍ سِنِينَ، فَمُرُوا صِبْيَانَكُمْ بِالصَّلَاةِ إِذَا كَانُوا بَنِي سَبْعٍ سِنِينَ، وَنَحْنُ نَأْمُرُ صِبْيَانَنَا بِالصَّوْمِ إِذَا كَانُوا بَنِي سَبْعٍ سِنِينَ بِمَا أَطَافُوا مِنْ صِيَامِ الْيَوْمِ، إِنْ كَانَ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ أَوْ أَقَلَّ، فَإِذَا غَلَبَهُمُ الْعَطَشُ وَالْعَرْتُ أَفْطَرُوا، حَتَّى يَتَعَوَّدُوا الصَّوْمَ وَيُطِيقُوهُ فَمُرُوا صِبْيَانَكُمْ إِذَا كَانُوا بَنِي تِسْعٍ سِنِينَ بِالصَّوْمِ مَا اسْتَطَاعُوا مِنْ صِيَامِ الْيَوْمِ، فَإِذَا غَلَبَهُمُ الْعَطَشُ أَفْطَرُوا»؛^۲ «ما کودکان خود را از پنج‌سالگی به نماز امر می‌کنیم، پس شما کودکان خود را از هفت‌سالگی به نماز امر کنید و ما کودکان خود را از هفت‌سالگی به روزه امر می‌کنیم تا هر مقدار از روز که می‌توانند را روزه بگیرند، تا ظهر یا بیشتر یا کمتر، پس هرگاه تشنگی و گرسنگی بر آن‌ها غالب شد، افطار کنند، برای اینکه به روزه عادت کنند و توانش را به دست آورند، پس شما کودکان خود را از نه‌سالگی به روزه امر کنید تا هر مقدار از روز که می‌توانند را روزه بگیرند، پس هرگاه تشنگی بر آن‌ها غالب شد افطار کنند». منظور از امر کردن کودکان به نماز و روزه در این روایات، همان تعلیم و تشویق آن‌هاست که باید حداقل از هفت‌سالگی آغاز شود و تا ده‌سالگی ادامه پیدا کند و با این وصف، تنبیه آن‌ها به خاطر آن قبل از ده‌سالگی شایسته نیست.

۵. اشکالی ندارد که کودکان، نماز ظهر و عصر را با هم و نماز مغرب و عشاء را با هم بگزارند، اگر این کار برایشان آسان‌تر است؛ چنانکه از اهل بیت روایت شده است: «إِنَّا نَأْمُرُ الصَّبْيَانَ أَنْ يَجْمَعُوا بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ الْأُولَى وَالْعَصْرِ، وَبَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ الْآخِرَةِ، مَا دَامُوا عَلَى وُضُوءٍ، قَبْلَ أَنْ يَسْتَعْمِلُوا»؛^۳ «ما کودکان را امر می‌کنیم که نماز ظهر و عصر را با هم و نماز مغرب و عشاء را با هم بگزارند، تا وضو دارند، قبل از اینکه مشغول شوند» و روایت شده است: «كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ

۱. مصنف ابن أبي شيبة، ج ۱، ص ۳۰۴؛ مسند أحمد، ج ۲۴، ص ۵۶؛ سنن أبي داود، ج ۱، ص ۱۳۳؛ النفقة على العيال لابن أبي الدنيا، ج ۱، ص ۴۶۵؛ المنتقى لابن الجارود، ص ۶۰؛ الكنى والأسماء للدولابي، ج ۲، ص ۴۹۱؛ مكارم الأخلاق للخرائطي، ص ۱۵۵.
 ۲. الكافي للكليني، ج ۳، ص ۴۰۹؛ من لا يحضره الفقيه لابن بابويه، ج ۱، ص ۲۸۰؛ تهذيب الأحكام للطوسي، ج ۲، ص ۳۸۰.
 ۳. قرب الإسناد للحميري، ص ۲۳؛ الكافي للكليني، ج ۶، ص ۴۷؛ تهذيب الأحكام للطوسي، ج ۸، ص ۱۱۱.

يَأْمُرُ الصَّبِيَّانَ أَنْ يُصَلُّوا الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا، وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ جَمِيعًا، فَيَقَالَ: يُصَلُّونَ الصَّلَاةَ لِغَيْرِ وَفْتِهَا؟ فَيَقُولُ: هَذَا خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَنَامُوا عَنْهَا»^۱؛ «امام علی بن الحسین کودکان را امر می کرد که نماز ظهر و عصر را با هم و نماز مغرب و عشاء را با هم بگذارند، پس به او گفته شد: نماز را در غیر وقتش بگذارند؟! پس فرمود: این بهتر از آن است که به خواب روند». همچنین، اشکالی ندارد که نماز صبح را در ثلث آخر بگذارند؛ چنانکه در گفتار علامه منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی آمده است: «مُرُوا الصَّبِيَّانَ بِالصَّلَاةِ فِي الْمَنْزِلِ الثَّلَاثِ، وَذَلِكَ حِينَ تَبْلُغُ الشَّمْسُ سِتَّ دَرَجَاتٍ تَحْتَ الْأَفْقِ، وَكُلُّ دَرَجَةٍ خَمْسُ دَقَائِقَ، أَوْ نَحْوُهَا»^۲؛ «در منزل سوم (از منازل فجر) کودکان را به نماز امر کنید و آن هنگامی است که خورشید به ۶ درجه زیر افق می رسد و هر درجه ۵ دقیقه یا نزدیک به آن است» و در گفتاری دیگر آمده است: «ذَلِكَ وَقْتُ صَلَاةِ الصَّبِيَّانِ»^۳؛ «آن وقت نماز کودکان است».

۶. وظیفه‌ی پدر و مادر نسبت به کودک، تنها تعلیم نماز و روزه به او و تشویق و تنبیهش به خاطر آن نیست، بلکه باید به موازات این کار و به تناسب سن او، مستقیماً یا به واسطه‌ی یک معلم عادل، او را سواد بیاموزند و با مبانی دین آشنا کنند و قرآن و حدیث یاد دهند و در برابر شبهات رایج مقاوم سازند و به اخلاق نیکو و دارند؛ همچنانکه باید او را از معاشرت با جنس مخالف و کودکانی که به درستی تربیت نشده‌اند و نیز دسترسی آزادانه به اینترنت و تلویزیون باز دارند و از توجّه و محبّت خود سیراب سازند.

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر منصور هاشمی خراسانی
مجلس خبرگان رهبری

۱. مصنف ابن ابی شیبہ، ج ۱، ص ۳۰۵؛ الکافی للکلینی، ج ۳، ص ۴۰۹؛ تهذیب الأحکام للطوسی، ج ۲، ص ۲۸۰
۲. گفتار ۲۰۲، فقره ۲
۳. گفتار ۲۰۲، فقره ۱

www.alkhorasani.com

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی

* لطفاً بر روی لینک مورد نظر خود کلیک کنید.